

Meie iidsed hiied

Eesti hiitest ei tea rahvas kuigi palju. Maakodu uues rubriigis "Hiiesõnastik" katsume seda viga numbrist numbrisse parandada ja selgitada, mis on hiis, mis puhul sinna minna, kuidas seal käituda ning kuidas meie hiisi hoida.

Eesti maastike ühed kõige iidsemad ja tähenduslikumad inimtegevusega seotud paigad on hiied. Rahva põliste looduslike pühakohtade tähtsust on hakatud alles viimastel aastatel uuesti teadvustama. Hiied on hoidnud väärtusi, mille paljud teised rahvad on ammu kaotanud. Mitte kusagil mujal õhtupoelses Euroopas pole looduslikud pühapaigad ja nendega seotud vaimne kultuuripärand säilinud nii hästi kui Eestis.

Hiied on püsivad maamärgid, nad hoiavad vanu kohanimi, koha- ja perepärismust, uskumusi, tavasid, hoiakuid. Hiied

kaunistavad maastikku, pakuvad varju nii otseselt kui vaimselt, hoiavad meie sidet esivanemate ning hõimurahvastega. Võib liialdamata öelda, et hiied hoiavad meie kui põlisrahva juuri.

Eesti tuntuimad hiied asuvad Ebaveres, Taevaskojas, Panga pangal, Saula Siniällikul, Palukülas ja Kuremäel. Ajalooliste andmete põhjal on Eestis teada ligikaudu 550 hiit, kuid vaid sadakond neist on seni muinsuskaitse alla võetud. Teiste hiiepaikade täpsed asukohad ning säilinud väärtuste seisukord alles ootavad selgitamist.

Tavaliselt on hiied põliskülade läheduses, kuid siiski piisavalt kaugel, et saada rahu igapäevastest toimetustest. Metsa ja põllumaa piiril asunud püha paika külastati tähtsatel puhkudel: hiiepühadel esivanemate, vaimude ja jumalate palumiseks ning nendega toidu- joogi jagamiseks; mõne tähtpäevaga seotud tava täitmiseks või nõu pidamiseks. Ravimiseks või endas selguse leidmiseks mindi hiide tavaliselt üksi, sageli isegi pimedas.

PÜHADUS ALGAB MAAST

Hiienimelisi pühapaiku leidub kõige enam Viru-, Järva-, Harju-, Lääne-, Pärnu- ja Saaremaal. Samas on hiiesarnaseid, kuid muu nimega pühapaiku nii Põhja- kui Lõuna-Eestis. Millised siis hiied on?

Hiis on ajalooline ja kogukondlik pühapaik, mida on ühiselt kasutanud küla, külakonna, kihelkonna või veelgi suurema maa-ala rahvas. Näiteks Tammealuse hiies on koos käi-

Ebavere hiemägi on erakordne.

Siin on koos kaunis maastik, looduskaitsealune hiemets, esivanemate kalmed ja väga tähtis palvepaik.

Paljud uurijad on ühel meelel, et Henriku Liivimaa kroonikas kirjeldatakse just Ebavere hiemäge ning seal asunud jumalakujusid. Sellelt mäelt lennanud suur Taara (Tharapitha) Saaremaale. Teisendi järgi võtnud Taara pühal mäel inimese kuju, lennanud Saaremaale ja purustanud seal ülekaaluka vaenuväe.

Ebavere hiemäe haldjatest ning mäe all peituvast linnast või Kalevipoja seppapajast kõnelevad kümned rahvapärimused. 19. sajandil oli Ebavere üks kõige tuntum jaanitulepaik.

Vaid väga vähestes hiites kasvab tänapäeval põlismets. Seepärast tulevad paljud inimesed just siia hingerahu ja vaimujõudu otsima, tunnetama oma maa jumalate ning esivanemate väge ja tarkust. Paraku on seegi hiis hävimas. Veel mõnieteist aastat tagasi seisid mägi väärikas rahus, nüüd käib hiemetsa raiutud teedel vilgas suusatamine.

nud Mahu (Viru-Nigula) kihelkonna inimesed. Me ei tea täpselt, kui vanad on meie hiied, kuid nende iidsusele viitab see, et kõige kaugematelgi loodusrahvastel on samasuguseid pühasid metsi ja salusid.

Hiis kasvab. Hiie vaimne ja looduslik väärtus on kogunenud kümnete põlvete jooksul. Seega ei saa hiit lihtsalt istutada või rajada.

Hiie maapind, iga seal sirguv puu ja põõsas, kivi ning allikas on püha ja puutumatu. Seetõttu on hiied meie vanimad looduskaitsealad ning elurikkuse hoidjad.

Hektarist kümnete hektariteni küündivate hiite eri servades võib tihti leida kalmeid ja kooskäämis-, kiige-, tule-, män-

Autorist

Ahto Kaasik töötab Tartu Ülikooli looduslike pühapaikade keskuse juhatajana. Ühiskondlikus korras juhib ta Maavalla koda ning on hiite uurimise ja tutvustamisega tegelnud juba 20 aastat.

gukohti. Kõneldud on hiiesaanadest ja -aitadest, kohtupidamise paikadest. Teatud vanemaid puid, kive, allikaid on hiies eriliselt tähtsustatud ning nende juures käidud näiteks palvetamas või andi viimas.

Hiisi ja nendega seotud kultuuripärandit on püütud eelmiste

aastasadade ja -kümnete jooksul hävitada ning maha suruda. Osa hiitest on hävinud, paljud armetus seisukorras. Ometi sirguvad hiiepuud uuesti ja inimesed leiavad üha sagedamini tee esivanemate pühapaika.

Järgmisel kuul kirjutan, milliseid häid tavasid võiks hiies järgida, samuti hiide viidud andidest. Pühale puule sobib näiteks siduda vaid looduslikust kiust paela. ♣

astellaaria